

Társadalom és kultúra a magyar interneten

Minden jel arra mutat, hogy Magyarországon 1998 lesz az internet éve. A szeptemberre befejeződő *Sulinet* program a középiskolák bekötésével legalább megháromszorozza a főhasználók számát; a Matáv februártól érvényes kedvezményes éjszakai tarifájának és a kábeltévé rendszereken beinduló kétirányú szolgáltatásoknak köszönhetően pedig az internet sok-sok lakásba is eljut(hat) már. Társadalmi jelenséggé válik tehát nálunk is, méltó a társadalomkutatók figyelmére. És mint minden tömegesen használt kommunikációs eszköz, egyben megváltoztatja, gazdagítja (vagy szegényíti) a kultúrát is.

Az internet – minden ellenkező híresztelés és törekvés ellenére – egyelőre alapvetően szövegek központú médium. Jó táptalaj és hordozó tehát az irodalom és a szövegekkel dolgozó tudományágak számára. Ez a magyarázata annak, hogy a magyar hálózaton (is) föltűnően magas a humán- és társadalomtudományok aránya a természettudományokkal vagy akár a műszaki szakterületekkel szemben (kivéve természetesen a számítástechnikát). És persze virágzik a költészet és a rövidebb próza is – a színvonalas szépirodalom és az amatőr próbálkozások egyaránt. Nálunk azonban még kevés az olyan újszerű kísérlet, amely magát az internetet választaná kutatási területének, eszközként vagy témájának.

Az alábbiakban egy kis válogatás található a társadalomtudományi és kulturális „site”-okból, az internet magyar oldaláról. Ez természetesen nem a teljes kínálat, még csak keresztmetszetnek sem nevezhető. A válogatás szempontja az volt, hogy az átlagosan, a „kézenfekvően” túlmutató, a számítógépes hálózat valamely egyedi sajátosságát kihasználó forrásokat mutassuk be. Sokszor nem is csak az itt felsorolt címen elérhető Web lapok az érdekesek, hanem azok a kis műhelyek vagy magányos, „megszállott” emberek, amelyek és akik az URL-ek mögött rejtőznek és dolgoznak, s az elektronikus postának köszönhetően csupán egy egérgattintásnyira vannak tőlünk.

Mivel az interneten a normálisnál legalább tízszer gyorsabban múlik az idő, fontos rögzíteni a dátumot is: ez a lista 1998 januárjának végén készült. Kíváncsian várjuk, hogy mit hoz a holnap...

Hollósi Information Exchange
<http://www.hu.hix.com/>

Lassan kilenc éve már, hogy egy Amerikában tanuló diák begépelte a magyar rádió híreit a számítógépébe, és elküldte őket az interneten néhány, szintén külföldön élő honfitársá-

nak. A nagy érdeklődés miatt a hírek továbbítását rövidesen automatizálták, és azóta a HIX valóságos *online* hírszolgálat lett, a világ több mint negyven országában élő (és természetesen az itthoni) magyarok számára. A HIX-nek most már sokféle szolgáltatása van, de az internetnek ez a „magyar szeglete” a legtöbb ember számára – a HIX szóhasználatban „újságoknak” nevezett – levelező- és hírcsoportok meg az *Aréna* nevű élő, csevegő csatorna miatt izgalmas igazán. Az újságok száma folyamatosan növekszik, ma már politikai vagy gazdasági, környezetvédelmi vagy számítástechnikai, háztartási vagy szerelmi témákban egyaránt lehet híreket olvasni vagy vitatkozni; az éjjel-nappal megállás nélkül áradó levélözön napi több száz oldalt tesz ki, és természetesen az egészet archiválják is. Egyes fórumok közönsége az évek során valódi virtuális közösséggé alakult át, a tagok időnként még személyes találkozókát is rendeznek.

Virtuális kiállítások a JATE Egyetemi Könyvtárában
<http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/exhib/exhibition-hu.html>

A szegedi JATE könyvtárosai új *online*-műfajt teremtettek idehaza: a könyvtár gyűjteményét fölhasználva szövegekből és képekből kisebb-nagyobb összeállításokat készítenek a Web-en aktuális eseményekről, évfordulókról vagy helyi hírességekről. Ezek az oldalak nemcsak a könyvtárban hagyományosan megrendezett kiállítások virtuális lenyomatai, hanem sok esetben kutatási vagy tanulási célra fölhasználható források, hivatkozási pontok is az interneten (pl. az *Encyclopaedia Britannica* elektronikus kiadásának „József Attila” szócikkéről van egy mutató a JATE összeállítására), a belőlük kifelé vezető *linkek* pedig jó kiindulópontot jelentenek az illető téma alaposabb körüljárásához. József Attilán kívül találunk itt kiállítást többek közt a második világháborúról, Ligeti Lajos nyelvészről és a róla elnevezett Orientalisztikai Gyűjteményről, Bereményi Gézaról, Tutanhamon sírjáról, Georges Duby történésről, Giacomo Leopardiról... A Baka Istvánról készült kiállítás különlegessége az a „digitális kézirat”, melyet a Juhász Gyula óta legjelentősebb szegedi költő saját kezűleg gépelt be egy C64 számítógépbe, és ami több szempontból is eltér a később, nyomtatásban megjelent verseskötettől.

Magyar Elektronikus Könyvtár
<http://www.mek.iif.hu>

Hogy nemcsak a könyvtárak egyes szolgáltatásai válhatnak virtuálissá, hanem maguk a könyvtárak is, arra jó példa a MEK. Ez az elektronikus szöveggyűjtemény 1994 óta épül az interneten, és most közel kétezer dokumentumot (könyvet, tanulmányt, szótárt, térképet stb.) tartalmaz. Az állománynak körülbelül a fele klasszikus és mai – nagyrészt magyar – szépirodalom, a másik része pedig szakirodalom, mindenféle tudományterületről. A gyűjteményt a könyvtár olvasói is gyarapítják saját írásokkal vagy kedvenc műveik gépre vitelével. Az Olvasóteremben elhelyezett dokumentumokon kívül a MEK gyűjti a magyar elektronikus folyóiratok, újságok és szövegarchívumok címeit is. Az idén pedig várhatóan egy szervezett tájékoztató szolgálat is indul, ahol bárki segítséget kérhet egy könyvtárostól, ha valamilyen információra van szüksége. Azok számára, akik esetleg az elektronikus könyvtárból hiányolnák a klasszikus bibliotékák hangulatát, már készül a MEK régies stílusú, háromdimenziós, „virtual reality” épülete.

Soros Alapítvány C3 – Kulturális és Kommunikációs Központ
<http://www.c3.hu/>

A C3 talán a legfontosabb kísérleti műhely a magyar interneten. Elsősorban a számítógépes művészeteknek ad otthont, de a Soros Alapítvány támogatásával kedvezményes internet-hozzáférést is nyújt kulturális intézményeknek és nonprofit szervezeteknek, ingyenes elektronikus postafiókot (*freemail*) bárkinek, és innen szól a Pararádió is, az egyetlen, csak az interneten hallható hazai adó, a hagyományos tömegkommunikáció által mellőzött témákkal. Továbbá itt kapnak bemutatkozási helyet a különböző kisebbségi kultúrák és olyan fontos fórumok, mint például a *Beszélő* (s itt lesz rövidesen a *Replika* elektronikus kiadásának új „lakása” is). A C3 egyike azon kevés helyeknek, ahol megindult a hálózatban és a multimédiában rejlő új lehetőségek tudatos kiaknázása. (Az én kedvencem az *e-mail* üzeneteket térbeli szoborrá „titkosító” program ötlete.) Saját készítésű anyagaik mellett a C3 oldalakról *linkek* vezetnek a posztmodern, a *computer-art* és a *cyberpunk*ok világának más fontos pontjaira.

Éjjeli őrzőjárat
<http://www.sztaki.hu/providers/nightwatch/>

Az önmagát „művészeti hálófolyóiratként” definiáló *Éjjeli őrzőjárat* is részben a C3 támogatását élvezi, de – mint az URL címéből látszik – helyileg a SZTAKI számítógépén van. Az Akadémia számítástechnikai kutatóintézete más művészeti kezdeményezéseknek, valamint közhasznú információforrásoknak is helyt ad, jó példát mutatva a technika és a kultúra egymás hatását erősítő együttélésére. Az *Éjjeli őrzőjárat*ban is a számítógépes műalkotások a legizgalmasabbak. A „HALÓ.DOK” című oldalon például több interaktív mű is van, a néző az elején észre sem veszi, hogy tulajdonképpen ő maga hozza létre őket a billentyűk vagy az egérgomb lenyomásával. Legszellemesebb talán a HagyMa nevű „pszeudokereső”, amely az interneten oly népszerű keresőrendszerek fölhasználóinak gondolkodásmódjába enged bepillantást.

iNteRNeTTo
<http://www.idg.hu/internetto/>

Egy újabb hely, ahol intenzív kísérletezés folyik az internet és más digitális technikák lehetőségeivel. Az iNteRNeTTo egyszerre folyamatosan megjelenő újság és hírszolgálat, kulturális magazin és számítógépes szaklap, továbbá a legkülönfélébb érdeklődésű csoportok beszélgető helye. Kis magyar médiabirodalommá kezd válni az interneten, mely most Budapesttől Szegeden és Pécsen át Finnorszáig és New Yorkig terjed. Az értékesebb anyagok és a kulturális alkotások általában az „Este” rovatban jelennek meg. Technofil beállítottsága ellenére a múlt év végén az iNteRNeTTo meghökkentő dolgot „követett el”: az olvasói által beküldött szócikkekben összeállított, nagyrészt számítógépes szlenget tartalmazó „zsargon szótárát” nyomtatva(!) is kiadta (nagy sikerrel).

IQDEPO

<http://nostromo.jpte.hu/iqdepo>

Az IQDEPO műhely *Dimenzió* című „magazinja” 1996-ban indult, először *offline*, mágneslemezen terjesztették, majd a nagy sikerre való tekintettel fölkerült az internetre és különböző telefonos BBS-ekre is. A *Dimenzió* sajátos keveréke a házilag készített „zin”-eknek, az ismeretterjesztő újságoknak és a tudományos folyóiratoknak. Időnként külön „könyvmellékletet” is kiadnak komolyabb témákról és nagyobb terjedelemben, bár a magazin egyes számai is több mint ezeroldalasak! Számítástechnikai, csillagászati, környezetvédelmi, fizikai és matematikai témák mellett megjelentek már összeállítások a terrorizmusról, a neveléstörténetről és az oktatásügyről, a gyerekeknek és a nőknek a társadalomban elfoglalt helyéről s amatőr írók és költők műveiből is. A következő szám előreláthatólag a kábítószerekről szól majd. A számítógépes demó programnak „álcázott” *Dimenzió* olyanokhoz is eljuttatja a tudományt és a kultúrát, akik a könyv- és újságolvasásról már leszoktak.

Festészet Magyarországon a kezdetektől a 20. század közepéig

<http://www.kfki.hu/~arthp/keptar/>

Ez a „magángyűjtemény” talán a magyar internet legszebb része. Készítője már több mint ezer festmény reprodukcióját szkennelte be, ezenkívül az európai festészet remekeiből is épít egy kiállítást, mely több ezer képet tartalmaz. (1998 végére a festmények száma a két gyűjteményben a tízezret is elérheti, és más képzőművészeti ágak földolgozása is szerepel a tervek között.) Bár a digitalizált képek nagyon jó minőségűek, természetesen nem adhatják vissza a valódi festmények élményét, viszont az egész így együtt, rendezve, (visszakereshető) szöveges információkkal ellátva nagyszerű lehetőséget kínál a művészettörténészeknek, a tanulóknak és a festészet kedvelőinek. Az európai és a magyar festészetet bemutató kiállításoknak másfél év alatt harmincezernél is több látogatója volt. Itt is érdemes egyébként alaposabban megnézni az URL-t: a gyűjteménynek a Központi Fizikai Kutatóintézet ad otthont.

Internet Expo – Magyar Pavilion

<http://www.idg.hu/expo/>

Az interneten 1996-ban megrendezett viláckiállítás egyik legszebb és legtartalmasabb pavilonja volt a magyar, s egyben a hazai internet történetének addigi legnagyobb „tartalomszolgáltató” vállalkozása. Néhány hét alatt sok ezer képernyőnyi szöveg és kép került föl a hálózatra, melyek bemutatják Budapest és az ország politikai és kultúrtörténetét. A millenniumi földalatti vasút megállóí szerint elrendezett anyag irodalmi, zenei, képző-, film- és fotóművészeti, építészeti, történelmi látni- és olvasnivalókat kínál az Expo látogatóinak. Jó internet szokás szerint nem hiányzik belőle a humor sem. Az „Avakumica rejtély” című rész például a tudományos(kodó) levelezés szellemes paródiája.

Filozófiai kisokos
<http://www.geocities.com/Athens/Delphi/3046/>

Ez is egy „hősies” magánvállalkozás, már csak a témaválasztása miatt is. Az elmélyülést igénylő filozófia nem tartozik az interneten szörfözők legnépszerűbb témái közé. (Ezért is érdekes, hogy e sorok írásakor ez a Web oldal a 103. helyen volt a több mint másfél ezer címet tartalmazó toplistán.) Készítője eredetileg tanárember, és ez meg is látszik az összeállítás szerkezetén, hisz olvasásra, tanulásra csábítóan van elrendezve az anyag. Van itt minden, ami elvárható: fogalomtár, híres emberek életrajza, szöveggyűjtemény, bibliográfia, *link*lista. A filozófia mellett a vallással kapcsolatos források is össze vannak gyűjtve, és a lap gazdájának saját tudományos és irodalmi írásai is olvashatók.

Artpool
<http://www.artpool.hu>

Az Artpool Művészetkutató Központ ugyan egy „hagyományos” műhely és dokumentum-archívum, ahol elsősorban a hetvenes és nyolcvanas évek magyar alternatív/avantgárd művészetével kapcsolatban lehet kutatásokat végezni, de az *Artpool* Web két szempontból is több, mint egy nonprofit intézmény bemutatkozó anyaga. Egyrészt magyar fordításban tartalmazza Ted Nelson és Vannevar Bush híres írásait a hipertextről, melyeket oly sokan és gyakran emlegetnek az internettel kapcsolatban, de annál kevesebben olvastak. Másrészt az *Artpool*ban kutatható témák közé tartozik a „mail art” és a „kapcsolatművészet” is, melyek most igazán tág teret kaptak az *e-mail* és a *Web* linkek megjelenésével.

Nyelv-Web
<http://www.szak.hu/nyelweb/>

A nyelvészet vagy csak az amatőr nyelvészkedés nagy népszerűségnek örvend a magyar hálózaton, egyre szaporodnak az ilyen témájú Web lapok, vitafórumok. Nagy szükség is van rájuk, mert az internet önmagában is nagy kihívást jelent az egészséges nyelvérzék számára, gomba módra szaporodó és gyorsan terjedő angol szakkifejezéseivel, rövidítéseivel. Az egyik legaktívabb ilyen hely a *Nyelv-Web* című elektronikus folyóirat, amely kifejezetten az internetes és számítógépes nyelvhasználat és nyelvtudomány témájára szakosodott. A cikkek, hosszabb tanulmányok és hírek mellett található itt egy precíz névtár is a szerzőkről és más személyekről, valamint egy vitafórum, s egy értelmező szótárt is építgetnek számítógépes szakkifejezésekből. Az újdonságok között most éppen a Magyar Alkalmazott Nyelvészek Egyesületének megbeszéléséről olvasható egy tudósítás, ahol az elektronikus publikálás legvitatottabb kérdéseiről esett szó. (Más kérdés, hogy a magyar internetre jellemző módon még a nyelvészeti témájú szövegek is tele vannak helyesírási és szövegszerkesztési hibákkal, és ez alól sajnos a *Nyelv-Web* újjátervezett kezdőlapja sem kivétel.)

UNIWORLD – Virtuális Egyetem
<http://www.idg.hu/uniworld/indexhu.html>

Magyarországon elsőként indít egyetemi diplomát (amerikai MA fokozatot) adó, internetre alapozott távoktatást az MTA Filozófiai Intézete és A Magyarországi Filozófiáért Alapít-

vány. A hallgatók a világ minden részéről hozzáférhetnek a tananyaghoz, hallgathatják az előadásokat, konzultálhatnak a tanárokkal, s mindezt utazgatás nélkül, a hálózat segítségével. A tervezett szakok többsége is újszerű: „kulturaközi kommunikáció” (a szóbeliségtől az elektronikus kommunikációs eszközökig), „nemzetközi migrációs tanulmányok” (menekültek, bevándorlók, népességmozgás), „gazdaságetika” (erkölcs a gazdasági életben), „vallástudomány” (egyházak és szekták az interneten) stb. Egy nulladik, kísérleti évfolyam már el is indult, a résztvevők épp most adják be a féléves vizsgadolgozatukat – természetesen *e-mailen*.

Drótos László <kondrot@gold.uni-miskolc.hu> összeállítása